

Іван Терлюк

Національний університет “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
i.terlyuk2406@gmail.com

ФЕНОМЕН НАЦІЇ І НАЦІОГЕНЕЗУ В КОНТЕКСТІ (НАЦІОНАЛЬНОГО) ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

<http://doi.org/10.23939/law2022.34.013>

© Терлюк І., 2022

Висвітлено питання феномену нації, зокрема панівні в сучасній юридичній науці дефініції вказаного поняття. Висловлено думку, що вони зводяться до декількох найбільш поширених його значень: як тотожне поняттю населення держави; як етносоціальної спільноти, що характеризується нерозривною єдністю соціально-економічних і культурних властивостей; як усіх громадян держави, незалежно від їх (національного чи соціального) походження, мови та/чи релігії.

Наголошено, що попри умовність поділу націй на політичні та етнічні, такий підхід – яскраве відображення націогенезу будь-якого народу, себто історичного процесу його еволюції як етносу, який, на відміну від етногенезу, тісно пов’язується з політичним самоусвідомленням цього народу. Поняття “націогенез” співвіднесене з поняттями “національне державотворення” та “національна державність”. Останню, зокрема, визначено як історично мінливий, проте завжди комплексний процес формування суспільних інституцій, що співставний (і в історичній ретроспективі паралельний) з націогенезом.

Акцентовано, що безпосереднім і найбільш зовнішньо помітним виявом націогенезу є явища національної самосвідомості (самоусвідомлення), національної ідентичності та національної свідомості. Підкреслено, що в основі самосвідомості нації є національна ідентичність (національна самоідентифікація), своєрідне суб’єктивне відчуття тотожності національної спільноти. Наголошено, що національна ідентичність сутнісно – багатовимірна субстанція, яку не можна звести до одного знаменника. Національна ідентичність не відміняє інші ідентичності – етнічну, релігійну, професійну тощо, а навпаки, – охоплює й доповнює їх. Обґрунтовано тезу про те, що основною ознакою, яка відрізняє одну націю від іншої, є сукупна (колективна) ідентичність.

Ключові слова: нація, націогенез, національна самосвідомість, національна ідентичність, національна свідомість.

Постановка проблеми. Події російсько-української війни, особливо повномасштабного наступу росіян у лютому – березні 2022 р., переконливо показують, що єдино прийнятною перспективою українського державотворення є побудова національної держави – української України. Тому основою національного державотворення має стати усвідомлення простої ідеї: не існує України без українців. Водночас треба розуміти, що будівництво держави має бути результатом колективної

волі, правильного вибору, чіткого усвідомлення цивілізаційних настанов, які ми перед собою ставимо, усвідомлення того, що ці настанови мають бути вироблені усім українським суспільством. Звісно, вирішенню цих завдань, зокрема, мало б сприяти глибоке розуміння феномену нації (довкола якого не вщухають дебати, що зумовлюються різними підходами до його трактування), націогенезу й сутності українського національного державотворення.

Аналіз дослідження проблеми. Загалом, питання феномену нації – предмет досліджень багатьох вітчизняних вчених. З-поміж істориків та політологів найбільше на слуху імена Я. Грицака, Г. Касьянова, С. Плохія, А. Колодій, І. Кресіної, а з правознавців – П. Рабіновича, В. Колісника, О. Макаренкова та ін. Зауважимо, що у світовій та вітчизняній науці поважну історію має навіть проблема термінологічного визначення самого поняття “нація”. Цьому питанню присвятили свої праці знані зарубіжні (Е. Геллнер, К. Гірц, Е. Гобсбаум, К. Дойч, Е. Ренан, Е. Сміт, Е. Шилз, Дж. Фішмен та ін.) та українські (О. Бочковський, Д. Донцов, В. Липинський, С. Рудницький, В. Старосольський та ін.) дослідники. Їхніми (і не лише) зусиллями на сьогодні в науці вироблено десятки дефініцій поняття “нація” [1, с. 163–203], які більше чи менше відповідають нашому розумінню й сприйняттю цього феномена. До того ж, у мене вже була можливість привернути увагу до проблеми вивчення нації як базової одиниці суспільної організації, висвітливши пануючі у вітчизняній та світовій науковій думці підходи щодо сутності цього поняття, його змісту й обсягу, часу появи, взаємозв’язку з поняттями “етнос” і “народ” тощо [2, с. 48–53].

Їх повторювати не потрібно, можливо десь доповнити, а тому основна **мета статті** – виокремлення панівних у сучасній юридичній науці дефініцій поняття “нація”, висловлення власного ставлення до понять політичної та етнічної нації та, головне, формулювання основних критеріїв й складових націогенезу як багатоаспектного історичного процесу еволюції народу та його державності.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що класична соціологія розглядає націю як спільноту, найважливішу та найбільш складну й довершену, з породжених цивілізованим життям [3, с. 300]. Погоджуємось із тим, що у найбільш загальному визначенні нація – це така людська спільнота, що історично склалася в процесі формування спільності за такими ознаками, як територія, економічні зв’язки, літературна мова, певні особливості культури і менталітету [4]. Якщо мати на увазі останній аспект, то доволі цікавим видається погляд на націю вітчизняного вченого О. Рудакевича. За ним, нацією є ніщо інше як “спосіб самоорганізації етнічної спільноти, який пов’язується з формуванням політичної сфери життєдіяльності людей”. Нація – соціобіологічний організм, що виникає й розвивається, поєднуючи етнічну та політичну самоорганізацію людей на певній території планети [5]. Іншими словами, за націю вчений приймає особливу етнічну спільноту, що виникає й еволюціонує внаслідок органічного поєднання біологічних і соціальних способів самоорганізації.

Панівні в сучасній юридичній літературі численні дефініції поняття нації зводяться до декількох найбільш поширених її значень.

Так, проф. П. Рабінович схиляється до думки щодо перспектив такого розуміння нації, що “майже тотожне поняттю населення держави” [6, с. 10]. Інший український правознавець В. Колісник, висвітлюючи основні підходи щодо поширеного в юридичній літературі розуміння значення поняття “нації”, зупиняється, зокрема, на одному з них, яке взагалі зводить його до тривіального позначення держави практично без будь-яких застережень [7, с. 36].

Зауважимо, що такий підхід, загалом, корелюється з панівним у міжнародному праві розумінням поняття “народ” у значенні “нація”. Однак у цьому випадку йдеться не про будь-який народ, а лише про такий, що має власну державність, суверенність і, головне, – політичну єдність, а відтак може виступати як самодостатній суб’єкт зовнішніх стосунків [8, с. 347].

Та все ж, найбільш поширеним, на обґрунтовану думку В. Колісника, є визначення нації як етносоціальної (або ж національно-етнічної) спільноти в межах певної держави. Приблизно так

Феномен нації і націогенезу в контексті (Національного) державотворення

визначає націю правознавець О. Макаренков, для якого “нація – це етносоціальна спільнота, яка характеризується нерозривною єдністю соціально-економічних і культурних властивостей” [9, с. 19].

Ще один, не менш поширений серед юристів, погляд на націю зводиться до розуміння її як сукупності усіх осіб певної національно-етнічної приналежності (з тих, хто усвідомлює своє походження) на всій планеті, незалежно від громадянства та місця перебування (йдеться про титульну націю в своїй країні, і діаспору в інших державах, і про окремих представників національно-етнічної спільноти, незалежно від країни проживання і громадянства).

Загалом, найбільш визнаним серед правознавців вважається підхід, за яким сучасну націю складають усі громадяни держави, незалежно від їх походження, мови чи релігії [7, с. 35].

Фактично перелічені В. Колісником значення поняття нації у правознавстві вкладаються у рамки відомої в політології типології націй. Якщо в останньому випадку йдеться про т. зв. *політичну націю*, то попередні трактування нації є в основі її іншої класичної концепції – т. зв. *етнічної нації* (етнонації або за влучним визначенням В. Тимченка, *етно-домінантної нації*, оскільки в кожній такій нації є один домінуючий етнос [10, с. 25]).

Коли йдеться про концепції політичної та етнічної націй, то, висловимо такі міркування. По-перше, типологія націй усебічно розроблена у світовій та вітчизняній науковій думці. Їх детальний огляд в українській історіографії здійснено, зокрема, в численних працях історика Г. Касьянова [11], політичного філософа А. Колодій [12, с. 12–25] та ін. вчених [13, с. 42–48].

У зарубіжній науці у цьому сенсі – пріоритет за британським вченим Е. Смітом [14].

По-друге, треба зважати на те, що такий поділ є тільки одним із багатьох у типології націй (досить згадати про поділ націй на “історичні” та “неісторичні” (за Г. Гегелем), старі й нові (за Г. Сетон-Вотсоном) та ін.).

По-третє, головні засади типології політичних та етнічних націй були сформульовані ще на початку минулого століття німецьким істориком і філософом Ф. Майнеке для позначення історичної основи, на якій нація виникає, та визначення способу і чинників, що впливають на її формування.

По-четверте, погоджуємося з тими дослідниками, які стверджують, що немає сенсу протиставляти т. зв. етнічне і політичне розуміння нації, що поділ націй на етнічні та політичні має умовне сплямування [15, с. 31–33], бо, очевидно, цілком умовним треба вважати формування етнічної нації зусиллями переважно культурних еліт (за Ф. Майнеке – культурна нація) на моноетнічній основі, а політичної – зусиллями переважно політичних еліт на поліетнічній основі.

Насамперед тому, що будь-яка нація формується через процес, який американський вчений Дж. Ротшильд назвав *політизацією етнічності*. А “стати політизованою”, себто увійти у суперництво за владу та вплив на полі державної організації, має можливість “будь-яка етнічність”, котра домагається статусу нації [16, с. 277, 278].

Також, гадаємо, має рацію Е. Сміт, коли вважає, що будь-яка нація виникає на основі певного етнічного ядра, себто – культурних здобутків конкретного етносу [17, с. 47–51], а культура в своїй основі завжди була і є національною. Безнаціональної або інтернаціональної культури не буває, бо “не буває культури без коріння і без генетичної лінії, а вони завжди мають національне обличчя” [18, с. 8].

Відтак у процесі формування нації, навіть у поліетнічному суспільстві, політичні еліти мали бути носіями культури певного етносу. І ця культура, зазвичай, стає основою для консолідації усієї нації, незалежно від етнічного походження. Так само національна культура державотворчої (або т. зв. титульної) нації має визнаватися усіма іншими національностями створеної нею держави ядром національної державності цієї нації.

І в одному, і другому випадках у більшій чи меншій мірі має місце проблема *національних меншин*. Вважаємо, що вона має вирішуватися відповідно до загальноприйнятої європейської практики – представники усіх національних меншин мають невід’ємні права з розвитку своєї самобутності, мови, історії та культури, проте ці об’єктивно існуючі фактори, не можуть ставити під сумнів саму сутність національної державності державотворчої нації.

Та все ж, повністю відкидати усталений поділ націй на етнічні та політичні не доцільно, оскільки він опосередковано є основою пізнання інших, пов'язаних із нацією, важливих явищ та процесів.

По-перше, такий поділ в узагальненій формі відбиває певні несхожості в погляді на саме поняття “нація”, що властиві для народів західноєвропейських країн (т. зв. *політичний підхід*) та країн Східної Європи або колишнього СРСР (*етнічний підхід*) [12, с. 18], та, головне, – відображає два основні шляхи (моделі) *націогенезу*. Під останнім розуміємо історичний процес еволюції народу як етносу, який, на відміну від етногенезу, тісно пов'язується з його (народу – *I. Т.*) *політичним* самоусвідомленням.

А, по-друге, незалежно від прихильності до однієї чи іншої парадигми дослідження, погляди учених на проблему націотворення збігаються у певних аспектах, взаємодоповнюючи один одного. Зокрема усі дослідники феномену нації сходяться на тому, що мова про націю може йти лише за умови наявності трьох її складових – національного самоусвідомлення (або самосвідомості), національної ідентичності та національної свідомості.

У сучасній науці проблема співвідношення зазначених понять поставлена досить давно [19, с. 22–27], хоча досі повністю не вирішена. Відомо, що ці категорії треба розглядати у контексті націогенезу, і не треба трактувати як синоніми. Так, поняття “національна свідомість”, порівняно з поняттям “національна самосвідомість”, охоплює більш широкі реалії. А поняття “національна ідентичність” – центральний елемент останньої. Мислимо, що в основі побудови нації із перелічених понять є концепт *національного самоусвідомлення*, який вважають першорядною умовою постання нації. Саме на цю обставину звертають увагу авторитетні західні вчені.

Так, Д. Армстронг, для якого нація – відгалуження, що нерозривно пов'язане з феноменом етнічності, у праці “Нації до націоналізму” (1982) на основі аналізу великого обсягу історичної інформації – питань впливу релігії на західні та східні суспільства, ролі міста в державі та місця релігії в процесі формування і розвитку етнічності крізь багатомісячні часові відтинки та різноманітні культури, – зробив висновок, що говорити про початки етнічності можна лише від часу відповідного усвідомлення себе (єдиною – *I. Т.*) спільнотою [20, р. 130].

Так само для конструктивіста Б. Андерсона суть феномену нації як “уявленої спільноти” також полягала в усвідомленні себе (такою єдністю – *I. Т.*). Тобто під нацією він розуміє те суспільство, яке саме бачить себе спільнотою. А “уявна” вона через те, що “представники навіть найменшої нації ніколи не знатимуть більшості зі своїх співвітчизників, не зустрічатимуть і навіть не чутимуть нічого про них, і все ж в уяві кожного житиме образ їх співпричетності” [21, с. 21, 22].

А В. Коннор взагалі вважає, що нація – це етнічна група людей, що самоусвідомлює свою індивідуальність, і допоки її представники не усвідомлять свою унікальність, вона так і залишиться етнічною групою, а не нацією [22, р. 45]. У своїй іншій праці, що перекладена українською, з промовистою назвою: “Коли сформувалась нація?”, дослідник наголошує на декількох тезах, загалом важливих для бачення і наукового розуміння нашої проблеми. Він висловлює думку, що “національна самосвідомість – це явище, притаманне не елітним групам, а масам; і ці маси, донедавна ізольовані у глибоких сільських нетрях, напівписьменні або суцільно неписьменні, в плані самоототожнення з тією чи тією групою можна вважати просто німими”. Іншими словами, національну самосвідомість творять не маси, а еліта шляхом писаного слова, “дуже часто поняття нації, притаманне еліті, не можна приписувати масам” [23, с. 535].

Зазначимо, що *національна самосвідомість* як наукова проблема вивчалася багатьма зарубіжними та вітчизняними науковцями [24]. Вони розрізняють поняття етнічної самосвідомості і національної самосвідомості, хоча попри відомі відмінності між етносом і нацією, в “структурі як етнічної, так і національної самосвідомості процеси самопізнання, само осмислення, самоусвідомлення і самовизначення нерозривно поєднані”; вважають, що людські спільноти постійно перебувають у стані колективного самоусвідомлення, яке пов'язане зі зміною соціально-економічної чи культурно-історичної ситуації, через що колективна самосвідомість народу в різні періоди фокусується навколо панівних для того часу ідей та цінностей, які мають власні суспільно-історичний тип та специфіку

Феномен нації і націогенезу в контексті (Національного) державотворення

[25, с. 51]; переконані, що, якщо формування етнічної самосвідомості завершує процес становлення етносу, то національна самосвідомість у певному сенсі лише розпочинає процес становлення нації. Адже з'являється в результаті дії різновекторних процесів у суспільстві певної історичної доби – політичних, економічних та соціальних процесів, і загалом визначається як усвідомлення людиною своєї належності до певної національної спільноти. Тобто узагальнено національна самосвідомість трактується як здатність людини ідентифікувати своє “Я” (себе – *I. T.*) із конкретною спільністю “Ми” [24], іншими словами – індивідуальну свідомість із колективною.

Між іншим, американський вчений Е. Шилз стан колективної самосвідомості ототожнює з *національністю*, і вважає, що з самого факту існування останньої, виникає *націоналізм* [26].

Та все ж, для досягнення феномену нації найбільш перспективним вважається звернення до однієї з визначальних ознак національної самосвідомості, її мотиваційно-сміслового “ядра” – *національної ідентичності*, концепту, який у найбільш широкому розумінні можна визначити як сукупність цінностей, що притаманні певній національній спільноті. Проведені українською дослідницею С. Бойко дослідження свідчать, що в структурі таких цінностей велику роль відіграє т. зв. аксіологічна складова, яка репрезентується у форі думок, поглядів, образів, переконань, установок і т. ін., в яких відображені уявлення про бажане, належне, справедливе, суспільний ідеал, суспільні цілі та засоби їх досягнення, а також функції членів національної спільноти [25, с. 52]. Поділяти ці цінності – означає почуватися приналежним до нації й відчувати єдність з усією спільнотою. А не поділяти, навпаки, означає ідентифікувати себе з іншою національною спільнотою.

У сучасному глобалізованому світі концепт національної ідентичності набуває значення засадничого способу людського буття. Підтвердження цього – відстоювання народами цінностей власної ідентичності, винесення питання національної ідентичності на передні плани світової суспільно-політичної та наукової думки. Численні праці теоретичного й прикладного спрямування авторства представників західного суспільствознавства і вітчизняних дослідників [27, с. 370–373] засвідчують, по-перше, комплексність і широту дискурсу ідентичності, а по-друге, – переважне домінування націоцентричного підходу, згідно з яким національна ідентичність розглядається у контексті націогенезу.

Як приклад назвемо дві концепції національної ідентичності від представників західної гуманітаристики, які є найближчими для нас – це погляди на проблему відомих дослідниць Лії Грінфелд зі США та Монтсеррат Гібернау з Іспанії.

Так, для американки Л. Грінфелд, національна ідентичність полягає у приналежності до “народу”, найважливішою ознакою якого є його визнання нацією. Вона виділяє п'ять ключових ознак національної ідентичності, що охоплюють: людські переконання, іншими словами, нація є доти, допоки її члени в один одному бачать співвітчизників і прагнуть продовжувати спільне співіснування); спільне історичне минуле й уявлення про спільне майбутнє; спільні дії; постійне проживання в одній країні; спільні загальнонародна культура і “національний характер” [28, с. 692; 697–699]. А для каталонки М. Гібернау (автономна область Іспанії, чие населення прагне до державної незалежності – *I. T.*), національна ідентичність – це, передовсім, атрибутивність, “колективне відчуття, що спирається на віру в приналежність до однієї нації і в спільність більшості атрибутів, які роблять її відмінною від інших націй”. Учена переконана, що національна ідентичність складається з низки атрибутів, які притаманні усім тим, хто належить до конкретної нації. Вона визначає п'ять вимірів ідентичності нації як групи людей, які усвідомлюють, що вони формують спільноту, мають культуру, спільне минуле і “спільний проект на майбутнє” (виділення наше – *I. T.*) – психологічний, культурний, територіальний, історичний і політичний [29, с. 20–38].

Попри важливість для визначення розуміння нації категорій самосвідомості та ідентичності, стрижнем будь-якої нації й мірилом її стійкості, вважається *національна свідомість*.

Поняття “національна свідомість” також досить повно розроблене як у вітчизняній, так і зарубіжній суспільствознавчій науці. Показовим вважаємо погляд на проблему, висловлений у низці праць української професорки І. Кресіної [30, с. 12–19; 394].

Дослідниця трактує національну свідомість як складну модернізовану систему “духовних феноменів та їхніх утворень, які сформувалися в ході історичного розвитку нації, й відбивають визначальні засади її буття та розвитку”; виводить три рівні національної свідомості: буденний, теоретичний і державно-політичний. Буденна свідомість, що охоплює відносно стійкі й динамічні складові – звичаї, ментальні пріоритети і настанови, скороминучі потреби, інтереси й настрої тощо, на думку ученої, – своєрідне “решето”, крізь яке після певного періоду просіювання відходить усе несуттєве, а залишається те, що вагоме для нації”.

Розуміння І. Кресіною теоретичного рівня національної свідомості як “науково обґрунтованих чи мистецько осмислених ідей, концепцій, програм, світоглядних орієнтацій, що характеризують інтелектуальну потенцію нації та її спосібність на основі рефлексів до само опанування і самоствердження” [30, с. 13], суголосне з твердженням В. Жмира, для якого також “національна свідомість витікає з традицій мистецтва, забобонів, моралі, релігії, згодом і політико-державної самовизначеності, яка ґрунтується на теорії нації і національної держави” [31, с. 145].

Дослідниця переконана, що “теоретичний рівень національної свідомості вбирає в себе ті здобутки, які необхідні для ідейного забезпечення соціального, економічного, культурного розвитку нації” [30, с. 13, 14]. Іншими словами, саме на теоретичному рівні національної свідомості концентруються інтелектуальні здобутки нації у формі ідей, програм, учень, концепцій тощо. Вони відображають інтереси нації у сфері політики, держави, права, а відтак – обґрунтовується низка таких важливих для національного усвідомлення речей як *національна ідея, національна ідеологія, національний інтерес, національний ідеал* і т. ін.

Останній, державно-політичний рівень національної свідомості – емпіричний. Він охоплює реальну практику діяльності нації із забезпечення адекватних до національної сутності умов існування. І. Кресіна справедливо робить із цього приводу кілька застережень: по-перше, у кожній нації така діяльність залежить від суб’єктивного фактору, тобто ступеня усвідомлення політичною елітою національних інтересів; по-друге, у кожній нації цей рівень розвинений відповідно до особливостей її історичного шляху, стадії національного процесу, специфічних умов державотворення, політичної системи, ступеня розвитку громадянського суспільства тощо [30, с. 12–14].

Ми повністю приймаємо висновок дослідниці про те, що саме на теоретичному і державно-політичному рівнях концентруються політичні інтереси та цінності нації – категорії, які визначають загальний рівень її національної свідомості.

Висновки. *По-перше*, у світовій та вітчизняній науці вироблено десятки дефініцій поняття нації, однак єдиновизнаного наукового визначення не існує. Це – об’єктивно, оскільки з феноменом нації пов’язані багатогранні функції, які нормують і легітимізують майже усі прояви суспільного буття людини. Панівні в сучасній юридичній літературі численні дефініції поняття нації зводяться до декількох найбільш поширених його значень: як тотожне поняттю населення держави; як етносоціальної спільноти, що характеризується нерозривною єдністю соціально-економічних і культурних властивостей; як усіх громадян держави, незалежно від їх (національного чи соціального) походження, мови та/чи релігії. Вважаємо найбільш адекватним розуміння нації як народу, що об’єднаний в одну спільноту на ґрунті спільних громадянських, чи національно-громадянських, цінностей та інтересів й піднесений запасом державницьких сил, наділений змогою до самоідентифікації, побудови держави й відмежування від інших націй державними кордонами, а також – інтегрування представників інших націй до складу своєї держави на правах національних меншин.

По-друге, попри усю умовність поділу націй на політичні та етнічні, такий підхід – яскраве відображення націогенезу народу – історичного процесу його еволюції як етносу, який, на відміну від етногенезу, тісно пов’язується з політичним самоусвідомленням цього народу. Вважаємо, поняття “націогенез” співвідносним із поняттями “національне державотворення” (комплексний, такий, що охоплює політичні, правотворчі, культурні, політичні, міфотворчі (в розумінні політичного міфу), релігійні тощо чинники, й довготривалого процесу, спрямованого на усвідомлен-

Феномен нації і націогенезу в контексті (Національного) державотворення

ня/утворення/розбудову народом власної, себто національної, держави) та “національна державність” (історично мінливий, проте завжди комплексний процес формування суспільних інституцій, співставний (і в історичній ретроспективі паралельний) з націогенезом).

По-третє, нація існує (й формується – націогенез) за умови наявності трьох її складових – національного самоусвідомлення, національної ідентичності та національної свідомості.

Оскільки процес націотворення передбачає, насамперед, самоусвідомлення спільноти як самостійного суб’єкта історії, то можемо стверджувати, що в основі побудови нації є національне самоусвідомлення. Основою самосвідомості нації вважаємо національну ідентичність (національну самоідентифікацію), своєрідне суб’єктивне відчуття тотожності національної спільноти. Національна ідентичність сутнісно – багатовимірною субстанцією, така, яку не можна звести до одного знаменника. Це означає, що національна ідентичність не відміняє інші ідентичності – етнічну, релігійну, професійну тощо. А, навпаки, – охоплює й доповнює їх. Із великою ймовірністю припускаємо, що головною ознакою, яка відрізняє одну націю від іншої, виступає сукупна (колективна) ідентичність. А найбільш широкі реалії із вказаних охоплює поняття “національна свідомість”, яке вважаємо виявом певного рівня розвитку нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жижко С. Нація як спільнота. К. : Дніпро, 2008. 805 с.
2. Терлюк І. Феномен нації у науковому дискурсі: до методології проблеми історичної спадкоємності нації та держави // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” : зб. наук. пр. № 906. Юридичні науки. Вип. 20. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 48–53.
3. Марітен Ж. Нація, політичне суспільство держава. Консерватизм. Антологія. 2-ге вид. / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К., 2008. С. 298–308.
4. Нація. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 20.03.2022).
5. Рудакевич О. М. Національний принцип: етнополітична концепція нації : монографія Тернопіль : Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”, 2009. 292 с.
6. Рабінович П. М. Соціальна сутність держави: національно-етнічний та національно-політичний аспекти // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. II регіональної наукової конференції. Львів : ЛДУ, 1996. С. 10–13.
7. Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти : монографія / Харківська правозахисна група. Х. : Фоліо, 2003. 240 с.
8. Нельга О. В. Українська етносоціологія : навч. посіб. Ч. 1. К. : Персонал, 2015. 539 с.
9. Макаренков О. Правовий вимір концепту “нація” як когнітивна основа трансформації права в умовах відкритого суспільства // Юридична Україна. 2003. Вип. 11. С. 17–23.
10. Тимченко В. Модерний націоналізм. Шлях до нового суспільства. К. : Видавець Марко Мельник (ФОП Мельник М. Ю.), 2019. 128 с.
11. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму. К. : Либідь, 1999. 351 с.
12. Колодій А. До питання про сутність, шляхи і стадії формування громадянської нації в Україні // Народознавчі зошити. 2004. № 5–6. С. 12–25.
13. Підбережний Н. Концептуальні засади дослідження проблем етнічності на нації в контексті науки державного управління // Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 2(37). С. 42–48.
14. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. К. : Темпора, 2009. 312 с.
15. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. К. : НІСД, 2011. 336 с.
16. Сміт Э. Д. Национализм и модернизм. Критический обзор современных теорий и национализма / пер. с англ. А. В. Смирнова и др. М. : Праксин, 2004. С. 454.
17. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Тарашука. К. : Основа, 1994. 224 с.
18. Маланюк С. Нариси з історії нашої культури. К. : АТ “Обереги”, 1992. 80 с.
19. Вырост Й. С. Национальное самосознание: проблемы определение и анали за // Философская и социологическая мысль. 1989. № 7. С. 21–28.

20. Armstrong J. A. Nations before nationalism / John Alexander Armstrong. Carolina : University of North Carolina Press, 1982. 411 p.
21. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / пер. з англ. В. Морозова. К. : Критика, 2001. 276 с.
22. Connor W. A. Nation is a Nation, is a State, is a Ethnic Group, is a... Hutchinson / J. and Smith A. (eds.) Nationalism. Oxford; New-York, 1994. P. 392.
23. Коннор В. Коли сформувалася нація? // Націоналізм : антологія / упор. : О. Проценко, В. Лісовий. К. : Смолоскип, 2000. С. 529–537.
24. Зелінська Є. І. Національна самосвідомість та фактори її формування // Філософські проблеми гуманітарних наук. : зб. наук. пр. 2009. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11405.html>.
25. Бойко С. М. Теоретико-методологічні засади дослідження національної самосвідомості українського народу. Мультиверсум // Філософський альманах : зб. наук. пр. Вип. 45. К. : Український центр духовної культури, 2005. С. 51–59.
26. Шилз Е. А. Нація, національність, націоналізм і громадянське суспільство // Незалежний культурологічний часопис “І”. 2001. Ч. 21: Громадянське суспільство – Україна. URL : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/shilz.htm> (дата звернення: 29.05.19).
27. Громакова Н. Соціокультурний простір як чинник трансформації ідентичності // Гілея : наук. вісн. 2013. № 75. С. 370–373.
28. Грінфелд Л. Типи націоналізму // Націоналізм : антологія / упор. : О. Проценко, В. Лісовий. К. : Смолоскип, 2000. С. 692, 697–699.
29. Гібернау М. Ідентичність націй. К. : Темпора, 2012. 304 с.
30. Кресіна І. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування // Нова політика. 1998. № 3. С. 12–14.
31. Жмир В. Ф. На шляху до себе: історія становлення української національної самосвідомості // Філософська і соціологічна думка. 1991. № 4. С. 136–152.

REFERENCES

1. Zhy`zhko S. (2008). *Naciya yak spil`nota*. K. : Dnipro. 805 p.
2. Terlyuk I. (2018). *Fenomen nacyi u naukovomu dy`skursi: do metodologiyi problemy`istory`chnoyi spadkoyemnosti nacyi ta derzhavy`*. Visny`k Nacional`nogo universy`tetu “L`vivs`ka politexnika” : zbirny`k naukovy`x prac`. № 906. Yury`dy`chni nauky`. Rel. 20. L`viv : Vy`davny`czstvo L`vivs`koyi politexniky`. Pp. 48–53.
3. Mariten Zh. (2008). *Naciya, polity`chne suspil`stvo derzhava. Konservaty`zm. Antologiya*. Rel. 2 / edited by O. Procenko, V. Lisovy`j. Kyiv. 298–308 p.
4. *Naciya*. (2020. March 20). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
5. Rudakevy`ch O. (2009). *Nacional`ny`j pry`ncy`p: etnopolity`chna koncepciya nacyi : monografiya*. Ternopil : Vy`d-vo TNEU “Ekonomichna dumka”. 292 p.
6. Rabinovy`ch P. (1996). *Social`na sutnist` derzhavy` : nacional`no-etnichny`j ta nacional`no-polity`chny`j aspekty`. Problemy` derzhavotvorennya i zaxy`stu prav lyudy`ny` v Ukrayini : materialy` II regional`noyi naukovoyi konferenciyi*. Lviv : LDU. Pp.10–13.
7. Kolisny`k V. (2003). *Nacional`no-etnichni vidnosy`ny` v Ukrayini: teorety`chni zasady` ta konsty`tucijno-pravovi aspekty` : monografiya / Xarkivs`ka pravozaxy`sna grupa*. Kharkiv : Folio. 240 p.
8. Nel`ga O. (2015). *Ukrayins`ka etnosociologiya : navchal`ny`j posibny`k*. Ch. 1. Kyiv : Personal. 539 p.
9. Makarenkov O. (2003). *Pravovy`j vy`mir konceptu “naciya” yak kognity`vna osnova transformaciyi prava v umovah vidkry`togo suspil`stva*. Yury`dy`chna Ukrayina. Rel. 11. Pp. 17–23.
10. Ty`mchenko V. (2019). *Moderny`j nacionalizm. Shlyah do novogo suspil`stva*. Kyiv : Vy`davec` Marko Mel`ny`k (FOP Mel`ny`k M. Yu.). 128 p.
11. Kas`yanov G. (1999). *Teoriyi nacyi ta nacionalizmu*. Kyiv : Ly`bid`. 351 p.
12. Kolodij A. (2004). *Do py`tannya pro sutnist`, shlyaxy` i stadiyi formuvannya gromadyans`koyi nacyi v Ukrayini*. Narodoznavchi zoshy`ty`. Rel. 5–6. Pp. 12–25.
13. Pidberezhy`k N. (2018). *Konceptual`ni zasady` doslidzhennya problem etnichnosti na nacyi v konteksti nauky` derzhavnogo upravlinnya*. Derzhavne upravlinnya ta misceve samovryaduvannya. Rel. 2(37). Pp. 42–48.

Феномен нації і націогенезу в контексті (Національного) державотворення

14. Smit E. D. (2009). *Kul`turni osnovy`nacij. Iyerarxiya, zapovit i respublika*. Kyiv : Tempora. 312 p.
15. Stepy`ko M. (2011). *Ukrayins`ka identy`chnist` : fenomen i zasady` formuvannya* : monografiya. Kyiv : NISD. 336 p.
16. Smy`t E. D. (2004). *Nacy`onaly`zm y` moderny`zm. Kry`ty`chesky`j obzor sovremennux teory`j y` nacy`onaly`zma* / transl. from english by A. Smy`rnova. M. : Praksy`n. 454 p.
17. Smit E. D. (1994). *Nacional`na identy`chnist`* / transl. from english by P. Tarashhuka. Kyiv : Osnova. 224 p.
18. Malanyuk Ye. (1992). *Nary`sy` z istoriyi nashoyi kul`tury*. Kyiv : AT "Oberegy`". 80 p.
19. Vyrost J. (1989). *Nacyonal`noe samosoznanye: problemy opredelenye y` analiza*. Fylosofskaya y` socyologicheskaya mysl`. Rel. 7. Pp. 21–28.
20. Armstrong J. (1982). *Nations before nationalism*. Carolina : University of North Carolina Press. 411 p.
21. Anderson B. (2001). *Uyavleni spil`noty`. Mirkuvannya shhodo poxodzhennya j poshy`rennya nacionalizmu* / transl. from english by V. Morozova. Kyiv : Kry`ty`ka. 276 p.
22. Connor W. (1994). *Nation is a Nation, is a State, is a Ethnic Group*, is a... Hutchinson / J. and Smith A. (eds.). Nationalism. Oxford ; New-York. 392 p.
23. Konnor V. (2000). *Koly sformuvalasya naciya? Nacionalizm* : antologiya / O. Procenko, V. Lisovy`j. (eds.). Kyiv : Smoloskyp. Pp. 529–537.
24. Zelins`ka Ye. (2009). *Nacional`na samosvidomist` ta faktory` yiyi formuvannya. Filsofs`ki problemy gumanitarnyh nauk : zb. naukovy`x pracz`*. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11405.html>.
25. Bojko S. (2005). *Teorety`ko-metodologichni zasady` doslidzhennya nacional`noyi samosvidomosti ukrayins`kogo narodu*. Mul`ty`versum. Filsofs`ky`j al`manax : zb. nauk. pracz. Rel. 45. Kyiv : Ukrayins`ky`j centr duxovnoyi kul`tury`. Pp. 51–59.
26. Shy`lz E. (2001). *Naciya, nacional`nist`, nacionalizm i gromadyans`ke suspil`stvo. Nezalezhny`j kul`turologichny`j chasopy`s "Yi"*. Ch. 21. Gromadyans`ke suspil`stvo – Ukrayina. URL : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/shilz.htm>.
27. Gromakova N. (2013). *Sociokulturny`j prostir yak chynnyk transformaciyi identychnosti*. Gileya: naukovy`j visny`k. Rel. 75. Pp. 370–373.
28. G`rinfeld L. (2000). *Typy` nacionalizmu. Nacionalizm* : antologiya / O. Procenko, V. Lisovy`j (eds.). Kyiv : Smoloskyp. Pp. 697–699.
29. G`ibernau M. (2012). *Identy`chnist`nacij*. Kyiv : Tempora. 304 p.
30. Kresina I. (1998). *Nacionalna svidomist` : sutnist`, osnovni skladovi ta rivni funkcionuvannya*. Nova polityka. Rel. 3. Pp. 12–14.
31. Zhmy`r V. (1991). *Na shlyaxu do sebe: istoriya stanovlennya ukrayins`koyi nacional`noyi samosvidomosti*. Filsofska i sociologichna dumka. Rel. 4. Pp. 136–152.

Дата надходження: 30.03.2022 р.

Ivan Terlyuk

Lviv Polytechnic National University,
Doctor of Juridical Sciences (J.S.D.), Docent
psychology and innovative education
Department of Theory of Law and Constitutionalism
Educational and Scientific Institute of Law

**THE PHENOMENON OF THE NATION AND NACIOGENESIS
IN THE CONTEXT OF (NATIONAL) STATE FORMATION**

The issues of the nation's phenomenon are covered, in particular, the definitions of this concept prevailing in modern legal science. The opinion is expressed that they are reduced to some of its most common meanings as identical to the concept of the population of the state; as an ethno-social community characterized by the inseparable unity of socio-economic and cultural characteristics; as all citizens of the state, regardless of their (national or social) origin, language and/or religion.

It is emphasized that despite the conditional division of nations into political and ethnic, this approach is a vivid reflection of the nation-genesis of any nation, ie the historical process of its evolution as an ethnic group, which, unlike ethnogenesis, is closely linked to political self-awareness. The concept of “nation-genesis” is correlated with the concepts of “nation-building” and “national statehood”. The latter, in particular, is defined as a historically changing, but always complex process of formation of social institutions, which is comparable (and in historical retrospect parallel) with the nation-genesis.

It is emphasized that the phenomena of national self-consciousness (self-awareness), national identity and national consciousness are the direct and most outwardly visible manifestation of nation-genesis. It is emphasized that the self-consciousness of the nation is based on national identity (national self-identification), a kind of subjective sense of identity of the national community. It is emphasized that national identity is essentially a multidimensional substance that cannot be reduced to a single denominator. National identity does not abolish other identities – ethnic, religious, professional, etc., but, on the contrary, covers and complements them. The thesis that the main feature that distinguishes one nation from another is the collective (collective) identity.

Key words: nation, nation-genesis, national self-consciousness, national identity, national consciousness.